

Rumunsko

KONFLIKTNÍ SEMIPREZIDENTSKÝ SYSTÉM

Přechod k demokracii (?)

16. prosince 1989 protesty v Timișoara, rozehnány policií

Protesty se rozšiřují do dalších měst, pokusy o násilné potlačení vč. střelby do davu

21. prosince se pokusil Nicolae Ceaușescu ve veřejném projevu odsoudit demonstranty, vypískán

22. prosince dav dobývá sídlo komunistické strany

Moci se ujímá FSN

Ceaușescu zatčen, souzen a po asi dvouhodinovém soudu i s manželkou odsouzen k smrti a popraven

Nepokoje si vyžádaly 1104 mrtvých (většinu ale až po pádu Ceaușesca)

Ion Iliescu

Charismatický lídr

Člen komunistické strany od roku 1953

Od roku 1965 člen ÚV

V 70. letech v řadě funkcí v regionech

1984 vyloučen ze strany

Formální pozice hlavy státu I.

Ústava z roku 1991 (schválení ke konci roku, potvrzena v prosinci referendem)

Prezident volen na 4 roky, souběh 1. kola prezidentských voleb s parlamentními volbami

Sestavení vlády:

- Po volbách vybírá předsedu vlády
- Vláda musí získat důvěru parlamentu
- Po dvou neúspěšných pokusech o jmenování může parlament rozpustit
- Rozpuštění je možné max. 1x ročně a není možné v posledních 6 měsících mandátu prezidenta

Formální pozice hlavy státu II.

V zákonodárství:

- Právo veta – smí vrátit zákon k novému projednání (ale ne opakovaně)
- Nemá zákonodárskou iniciativu
- Má právo po konzultaci s parlamentem vyhlásit referendum

Odvolání prezidenta:

- V případě porušení Ústavy - společné zasedání obou komor po konzultaci Ústavního soudu většinou poslanců a senátorů
- Do třiceti dnů je otázka setrvání prezidenta v úřadu předložena voličům v referendu, které je rozhodující
- V případě velezrady impeachment – žaloba na prezidenta podaná 2/3 poslanců a senátorů, o které rozhoduje kasační soud

Iliescu jako prezident 1990-2

Poprvé zvolen 20. 5. 1990 (na 2 roky)

- Podpora 85 % voličů, FSN získala 263 z 396 mandátů v Poslanecké sněmovně
- Vzniká jednobarevná vláda FSN v čele s Petre Romanem

První kohabitace

- FSN se dělí na Iliescovu a Romanovu frakci

V září 1991 nájezd nespokojených horníků na Bukurešť a nepokoje (údajně 3 mrtví) → Roman donucen k rezignaci → úřednická vláda až do voleb 1992

Protivládní demonstrace v červnu 1990

Požadován odchod bývalých komunistů z vedení země

Iliescu se obrací na horníky z Valea Jiului → min. 4 mrtví, na 500 zraněných

Některé nevládní organizace mluví o 40 – více než 100 mrtvých

Iliescu jako prezident (1992-6) I.

Znovuzvolen v září 1992, již na 4 roky

- Dvě kola voleb, v prvním 47,4 %, soupeřem Emil Constantinescu (35,2 %)
- Ve druhém kole 61,4 %
- FDSN získává 117 z 341 ve Sněmovně a 49 ze 125 v Senátu
- Vzniká jednobarevná menšinová vláda FDSN (PDSR) s podporou PRM a PSM
- Premiérem Văcăroiu (nestraník), pokračuje i v čele následující vlády
- Od roku 1994 koalice s PUNR, v zásadě funguje jako poloúřednická vlády

Od roku 1993 omezena činnost parlamentu, vláda kontrolovaná prezidentem
vládně pomocí dekretů

Odvolávání starostů a úředníků blízkých opozici

Iliescu jako prezident (1992-6) II.

Snaha o kontrolu médií

Opakované spekulace o volebních podvodech (hlavně v souvislosti s volbami 1996, které k jistému překvapení prohrál)

1995 – neúspěšný pokus CDR o odvolání prezidenta pro porušování Ústavy:

- Ústavní soud souhlasí s opozicí
- Není dosažena potřebná většina v parlamentu

Spor o kandidaturu 1996

- Kandidoval potřetí, ačkoliv Ústava mluví o dvou obdobích/Ústava byla schválena až po jeho prvním zvolení
- Dle Ústavního soudu proto mohl kandidovat (využil to i v roce 2000)

Prezidentství Emila Constantinesca (1996-2000)

Zvolen v listopadu 1996

- Zvolen ve druhém kole, v prvním kole 28,1 %, soupeřem Ion Iliescu (32,3 %)
- Ve druhém kole 54,4 %
- CDR získává 122 z 345 poslanců a 53 ze 143 senátorů
- Koaliční vláda CDR s USD a UDMR; 1996-8 premiérem Ciorbea, pak Vasile, v roce 2000 premiérem přechodné vlády Athanasiu

Jeho prezidentství nejvíce v souladu s Ústavou, ale ne bezproblémové

1998 neúspěšný pokus o odvolání iniciovaný PDSR za výrok, že Rumunsko nemá územní požadavky po Ukrajině; PDSR nezískala dostatek podpisů ani k zahájení projednávání

Constantinescu a vlády

V roce 1998 odvolal premiéra Ciorbeu, spor nevznikl, protože premiér obratem podal demisi

V roce 1999 se Constantinescu pokusil odvolat premiéra Radu Vasileho po rezignaci více než poloviny členů vlády

Vasile odmítl odstoupit

Ústavní soud rozhodl ve prospěch prezidenta (Ciorbea jako precedens)

Iliescu opět prezidentem (2000-4)

Zvolen v prosinci 2000

- Dvě kola voleb, v prvním 36,4 %, soupeřem Corneliu Vadim Tudor (PRM)
- Ve druhém kole 66,8 %
- PDSR získává 155 z 345 poslanců a 65 ze 140 senátorů
- Jednobarevná menšinová vláda, premiérem Năstase

Těsně před koncem mandátu omilostnil Mirona Cozmu, vůdce několika hornických protestů, odsouzeného v roce 1999 na 18 let za nájezd ze září 1991

- Rozhodnutí zrušeno v roce 2005 Bukurešťským odvolacím soudem

Jeho designovaný nástupce Năstase obviněn z falšování prvního kola prezidentských voleb 2004

Iliescova bilance

Opakovaně obviněn z korupce a manipulace voleb

Snaha o kontrolu úřadů a médií

Využívání mimoparlamentní cesty k řešení problémů

Ne zcela vhodné výroky

Změny ve formální pozici hlavy státu

Revize ústavy v roce 2003

Prodloužení prezidentského mandátu na 5 let → oddělení termínů parlamentních a prezidentských voleb

Dále výslovně uvedeno, že prezident nemá pravomoc odvolat předsedu vlády

Traian Băsescu a jeho nástup do úřadu

Zvolen v prosinci 2004

- Dvě kola voleb, v prvním 33,9 %, jeho soupeřem Adrian Năstase (40,9 %)
- Ve druhém kole 51,2 %
- ADA (PD + PNL) získává 132 z 332 poslanců a 57 ze 137 senátorů, ve volbách až druhá
- Băsescu si vynutil sestavení vlády v čele s Popescu-Tăriceanem (PNL), kdy dotlačil menšího koaličního partnera PSD, PUR, aby přešla do jeho tábora

Nezabránilo to pozdější eskalaci napětí a kohabitaci

V roce 2008 získala PDL 115 z 334 poslanců a 51 ze 137 senátorů

Băsescu se snaží, aby byl premiérem Emil Boc

Jak se zbavit Traiana Băsesca (díl první)?

Počátkem roku 2007 začínají být z vlády vytlačováni ministři za PD

V dubnu 2007 premiér iniciuje odvolání Băsesca

- Porušování Ústavy
- Uzurpace pravomocí na úkor premiéra
- Zpochybňování rozsudků soudů
- Odposlechy politických oponentů

Negativní stanovisko Ústavního soudu (politicky motivovaný pokus o odvolání)

Květen 2007 – v referendu prezidenta podpořilo 74,48 % hlasujících

PD se neúspěšně pokusila svrhnout vládu

Další spory

V prosinci 2007 Băsescu odmítl jmenovat ministryní spravedlnosti Noricu Nicolae
Ústavní soud rozhodl, že prezident má právo odmítnout nominaci ministra, ale maximálně jednou

Ale:

Předtím Ústavní soud nepřiznal prezidentovi právo odmítnout jmenovat ministra v případě ministra zahraničí Adriana Mihaie Cioroiana

Druhé období

V mezidobí mezi parlamentními volbami 2008 a prezidentskými 2009 konflikty s parlamentem – Băsescu po vyslovení nedůvěry vládě Emila Boca opakovaně nominuje vlastní kandidáty, i když všechny strany kromě PDL chtěly, aby byl premiérem Klaus Iohannis (Demokratické fórum Němců v Rumunsku, později vstoupil do PNL); následkem toho může fungovat Bocův kabinet jako přechodný až do prezidentských voleb

Băsescu znovuzvolen v prosinci 2009

- dvě kola voleb, v prvním 32,4 %, soupeřem Mircea Geoană z PSD (31,2 %)
- ve druhém kole těsné vítězství (50,33 %, soupeře dělilo 70 048 hlasů)

Snaha o reformy a podpora úsporného programu Bocovy vlády vedla k poklesu popularity Băsescu, což se mu vymstí v posledních letech mandátu

Vztah s vládou

2009 – 2012 vláda Emila Boca, poskládaná z PDL, UDMR a odpadlíků z dalších stran; jen 7 ze 16 ministrů vydrželo celé období, poté ještě krátce vláda vedená PDL

V květnu 2012 premiérem Victor Ponta, počátek další kohabitace

- Ponta se opírá o PSD a PNL (obě strany úzce spolupracují)
- Ponta přesouvá pod svou kontrolu různé instituce, mění vedení televize
- Pokus o prosazení volební reformy (systém prvního v cíli, zablokováno Ústavním soudem)
- Spor, kdo má zastupovat Rumunsko na jednání Evropské rady; parlament jasnou většinou podporoval Pontu, ale Ústavní soud rozhodl ve prospěch Băsesca; vláda následně úmyslně odložila oficiální publikaci rozhodnutí, aby příslušné jednání proběhlo dříve

Jak se zbavit Traiana Băsesca (díl druhý)?

Nárůst napětí mezi prezidentem a vládou během roku 2012

V červenci pokus zbavit se Băsesca, opět referendem

- snaha uzurpovat si moc na úkor vlády
- ovlivňování soudů a vyšetřování kauz týkajících se politických odpůrců
- zneužívání odposlechů a tajných služeb

Vláda den před referendem zrušila nutnost nadpoloviční účasti voličů, nakonec ale pro tento případ platí původní úprava

Pro odvolání 87,52 %, ovšem při účasti 46,24 % bylo neplatné

Prezident po referendu

Băsescu v defenzivě, nízká popularita, vláda očekává drtivé vítězství ve volbách 2012 (nakonec získá 273 ze 412 křesel)

Následuje vlna demonstrací požadujících uznání platnosti referenda

Spor s vládou ukončen 12. prosince 2012 uzavřením dohody:

- prezident a premiér na sebe nebudou útočit a budou navzájem konzultovat
- rozdělení sfér v politice – prezident zahraniční politika, bezpečnost, obrana a evropské záležitosti, premiér hospodářská a sociální politika a všechny aktuální otázky, které se netýkají oblastí svěřených prezidentovi

Díky dohodě klidnější koexistence Băsesca s vládou

Zhodnocení

Băsescu až do ztráty pozic v roce 2012 velmi aktivním prezidentem

Opakovaně prosadil vládu proti vůli parlamentu (buď si vynutil „dezerci“ části opozice na stranu vlády, nebo udržoval při životě přechodnou vládu)

Snažil se využívat nejasností v ústavě ve svůj prospěch, šel i nad rámec ústavy (pokus o odmítnutí ministra poté, co Ústavní soud takový krok zakázal)

Dlouhou dobu těžil z velké popularity

Spoluodpovědnost za nepopulární kroky jej zbavila podpory veřejnosti a rovněž opory v parlamentu

„Přežil“ dvě referenda, v prvním jasně zvítězil, ale ve druhém jej „zachránila“ malá účast

Shrnutí

Z trojice dosavadních prezidentů nejméně rozporuplnou osobností Constantinescu

Obecně snaha o uzurpování větší moci, buď na hranicích nebo i mimo hranice ústavy

Snaha kontrolovat vládu, média, atd.

Tendence ke kohabitacím i v případech, kdy se jedná o původní spolupracovníky

Klaus Iohannis (2014 -)

Etnický Němec (rodina reemigrovala do Německa 1992)

Překvapivý vítěz (očekávalo se vítězství premiéra Ponta, Ponta vyhrál první kolo 40,44 % x 30,37 %), 54,43 % hlasů ve druhém kole

Vnímán jako více nestrannický, obecně umírněnější kandidát

soužití s Pontou se postupně zhoršovalo, Iohannis ho opakovaně vyzýval k rezignaci (Ponta čelil řadě obvinění z korupce – nechal si v letech 2007-8 vyplatit peníze, formálně kryté fakturami za fiktivní služby; člověka, co mu platil, jmenoval v roce 2012 ministrem pro infrastrukturní projekty národního významu a zahraniční investice)

Po Pontově rezignaci premiérem Cioloș (úřednická vláda)

Vztahy s parlamentem a vládou

Ve volbách 2016 vítězí PSD (154 křesel), v koalici s ALDE (20 křesel) měly bezpečnou většinu

Iohannis zásadním způsobem vstupoval do procesu sestavení nové vlády

- Nejprve fakticky zablokoval předsedu PSD, Livia Dragneu, neboť předem odmítl jmenovat osobu, která by byla vyšetřována či odsouzena (Dragnea byl v roce 2016 odsouzen na dva roky se čtyřletou podmínkou kvůli volebnímu podvodu)
- Pak odmítl jmenovat premiérkou Sevil Shhaideh (turkotatarská muslimka provdaná za Syřana)
- Premiérem posléze Sorin Grindeanu

Snaha o nalezení širokého konsensu s parlamentními stranami u vybraných otázek (Iohannis konzultuje s parlamentními stranami vybrané otázky)

Zároveň ale častá kritika parlamentu, pokud neprosazuje Iohannisem proponovaná protikorupční opatření (zejména kvůli vydávání obviněných poslanců)